

(پایگاه اینترنتی)

ساختار اطلاعات و امنیت در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

نظام فرماندهی در دروه اول تاسیس سپاه فاقد مشخصات سازمانی مانند دیگر نیروهای نظامی و امنیتی است. فرماندهی و ساختار سپاه فاقد درجه بندی نظامی است و اساس روابط سازمانی قبل از انقلاب و نیز تا حدودی توانایی‌های فردی و نزدیکی به مراکز قدرت انجام می‌گیرد. پذیرش نیروهای ستاد مرکز و سپاه کشوری بصورت مجزا و با فرایند متفاوتی صورت می‌گیرد. نیروهایی که برای ستاد مرکز سپاه پذیرش می‌یابند وارد مراحل گزینش نمی‌شوند بلکه معمولاً با معرفی دیگر اعضای ستاد، وارد پروسه عضوگیری می‌شوند این پروسه بسیار کند و نیز سخت است. در طی این دوره تحقیقات وسیع و مصاحبه‌های طولانی صورت می‌گیرد تا گرایش‌های فکری و عقیدتی فرد داوطلب کاملاً مشخص شود. خاستگاه طبقاتی نیروهای سپاه نیز طبقات متوسط و فقیر است که در پی دفاع از آرمانهای انقلاب و دفاع از وضعیت موجود به می‌پیوندند. در تهران بیشتر جوانان در سنین اند چرا که سپاه يك محمل آرمانی برای زدودن تمام نمایه‌های رژیم است که مایه اصلی نابرابری‌های اجتماعی و فقر آنان بوده است؛ در این دوره سپاه دارای دو بخش اصلی است: ستاد مرکزی که در مرکز ساواک در تهران مستقر شده و بعدها با انتقال این مرکز به وزارت اطلاعات به قصر فیروزه منتقل می‌شود. نیز سپاه کشوری که بتدریج در مناطق یازده گانه و چند ناحیه ویژه تقسیم بندی می‌شود.

ستاد مرکزی سپاه در این دوره بصورت واحدهای مجزا تقسیم بندی می‌شود پرسنلی، واحد سمعی بصری، واحد مخابرات، واحد اطلاعات، واحد عملیات، واحد حفاظت اطلاعات، واحد تدارکات، واحد آموزش و بعدها با فرمان تشکیل ارتش بیست میلیونی توسط آیت خمینی واحد بسیج نیز به آن اضافه می‌شود.؛ سپاه کشوری نیز تقسیم بندی خود را بر همین اساس مناطق تهران و اصفهان قویترین سازمانهای سپاه در سطح کشور محسوب می‌شوند. در این دوره تهران منطقه ده کشوری است و سپاه آن قویترین واحد اطلاعات در سطح کش است. مقطع تشکیل وزارت اطلاعات سپاه دو مرکز موازی اطلاعات را در خود جمع دارد که یکی از درون سپاه کنترل می‌شود و دیگری از خارج است.

واحد نهضت‌های آزادی بخش سپاه بوسیله محمد منتظری در داخل سپاه تشکیل شد، اما سپاه تنها محملی برای پوشش رسمی فعالیت‌های برون مرزی وی بود که سالها قبل از انقلاب روابط بسیار ای با نهضت‌های آزادیبخش منطقه و جهان برقرار کرده بود. این واحد را هر چند شاید بتوان به نوعی اطلاعات خارجی سپاه در این دوره دانست، اما به علت شخصیت با نفوذ محمد منتظری که های سپاه نمی‌گنجید، فرماندهی و کنترل آن نیز در بیرون از سپاه بود و همین مسئله های بسیار میان فرماندهی سپاه و نیز سپاه با وزارت خارجه شده بود. واقعه اشغال فرودگاه تهران در دوره دولت موقت توسط محمد منتظری و نیروهای وی اوج این تنش‌ها .

منتظری و بعدها سید مهدی‌هاشمی وظیفه این واحد حمایت از نهضت‌های آزادیبخش بدون توجه به ماهیت آنها و نیز سیاست‌های رسمی کشور در عرصه خارجی بود؛ اما نهایتاً فعالیت‌های خارج از قاعده این واحد و نیز تزامم شدید آن با سیاست خارجی دولت موقت و بعدها با دولت رجایی منجر به انحلال آن شد.

بخشی از نیروهای این واحد از سپاه خارج شدند و جریان نهضت جهانی اسلام را به رهبری سید مهدی‌هاشمی ایجاد کردند و گروه دیگری نیز جذب واحد اطلاعات شدند. انحلال این واحد از طریق مصوبه مجلس و نیز دخالت صریح‌هاشمی رفسنجانی که در آن زمان ریاست مجلس را برعهده داشت، انجام گرفت. بنا به دلایلی که بعدها در تاسیس وزارت اطلاعات نیز در نظر گرفته هاشمی رفسنجانی اعتقاد داشت که قدرت گرفتن اطلاعات سپاه موجب کودتای این نیرو خواهد

واحد اطلاعات سپاه با انگیزه جمع آوری اطلاعات از گروه‌های

تاسیس شد. اولین فرمانده واحد اطلاعات ستاد مرکزی سپاه ، محسن رضایی است که بعدها پس از مرتضی رضایی فرمانده کل سپاه می‌شود. کادر این واحد در این دوره عمدتاً از نیروهای بسیار جوان تشکیل شده اما هدایت آنها زیر نظر کسانی است که قبل از انقلاب تجربه فعالیت‌های مخفی و نیز داشته‌اند. از اینرو تقسیم کار نیز بسیار ابتدایی بوده و ساختار سازمانی آن نیز هنوز شکل نهایی خود را نیافته است، نیروهای آن فاقد تجربه اطلاعاتی بوده و تنها منبع آموزشی آنها نیز جزوات برجای مانده از ساواک است. در این مقطع بیشتر اسناد ساواک تا زمان تحویل به وزارت .؛ واحد اطلاعات سپاه در این مقطع از امکانات ساواک و

مصادره شده از وابستگان رژیم سابق استفاده می‌کند و از نظر فنی در سطح پائینی قرار .

روحیه آزمون و خطا کاملاً در ساختار آن مشهود بوده و نحوه گزینش آن نیز بر دوستانه افراد با یکدیگر است. در این دوره هسته اصلی واحد اطلاعات را جوانان انقلابی شهر ری و محله‌های اطراف آن مانند نازی اباد و جوانمرد قصاب و خزانه تشکیل می‌دهند و این انحصار در اختار اطلاعاتی سپاه برای سالیان متمادی برجای می .

متلاشی کردن حزب توده و فرقان، برخورد با کودتای نوژه (در این دو مورد اطلاعات تأیید نشده‌ای از همکاری سازمان‌های اطلاعاتی شوروی سابق وجود دارد) و نیز برخورد با آندسته از گروه‌های سیاسی که وارد فاز نظامی کارنامه واحد اطلاعات در این دوره است. واحد اطلاعات سپاه در این دوره همکاری بسیار نزدیکی با دادستانی انقلاب و بخش اطلاعات آن دارد و تقریباً بصورت ضابط این نهاد عمل می .

سپاه در طی این سالها به دو بخش اصلی ستاد مرکزی و سپاه کشور تقسیم می . اید فراموش کرد که این تقسیم بندی واقع به نوعی تقسیم ابتدایی سپاه به دو بخش صف و ستاد بوده است. (نیروهای ستادی در يك تشکیلات نظامی عمدتاً حالت برنامه ریزی و کنترل اجرا را برعهده دارند در حالیکه نیروهای صف معمولاً به نیروهای عملیاتی که وظیفه اجرای دستورات ستاد مرکزی را دارند اطلاق می‌شود). در این دوره سپاه کشوری خصوصاً سپاه تهران در زمینه اطلاعات و نیز عملیات بسیار سازمان یافته و موثر عمل می‌کند. گشتهای اطلاعاتی القارعه در این دوره از ابتکارات بسیار موثر سپاه در برخوردهای خیابانی بشمار می .

در این دوره با تثبیت سپاه به عنوان صحنه گردان اصلی جنگ، تلاش می‌شود تا تمامی زمینه‌های اطلاعاتی نیز به جنگ مرتبط شوند. در سازمان دهی جدید، سپاه از حالت واحدی خارج شده و تمامی واحدها به معاونت تبدیل می . اینرو واحد اطلاعات سپاه نیز به اطلاعات سپاه تغییر نام می‌دهد.

با انتصاب محسن رضایی به فرماندهی کل سپاه، افراد دیگری به ریاست می‌رسند که از آن جمله اند، رضا سیف‌اللهی، سید کاظم کاظمی (که در یکی از دیدارهای دوره‌ای از مناطق جنگی به شهادت می‌رسد) و نیز احمد وحیدی. این آخری از همان زمان تشکیل واحد اطلاعات سپاه به فرماندهی محسن رضایی تا زمان رسیدن به فرماندهی اطلاعات سپاه همواره نقش

جانشین اطلاعات سپاه را داشته و بعدها نیز با شهادت سید کاظم کاظمی به ریاست این ساختار منصوب می .

معاونت اطلاعات در این دوره دارای ساختار اطلاعات خلیج و کشورهای عربی، امنیت، بخش لبنان، بخش افریقا، بخش عملیات ویژه و تشکیلات اداری خاص خود است. هر چند از نظر سازمانی، ساماندهی مجدد معاونت اطلاعات سپاه پس از تشکیل وزارت اطلاعات و گرفته شدن بیشتر وظایف اطلاعاتی آن چندان به آسانی صورت نمی‌گیرد اما تلاش می های جدیدی برای فعالیت این معاونت در عرصه‌های اطلاعاتی تعریف شود.

رویکردهای جدید در

همانگونه که گفته شد تشکیل وزارت اطلاعات، محدودیت‌های وسیعی را در دو عرصه داخلی و خارجی برای اطلاعات سپاه ایجاد . امنیتی در داخل و نیز اطلاعات خارجی به وزارت اطلاعات و از سوی دیگر گرفته شدن امکانات و انتقال افراد با تجربه سپاه به این وزارت خانه، جریان اطلاعات در سپاه عملاً به رکود کشیده شد .

بنابراین تشکیلات اطلاعات در سپاه بدنبال تعریف ماموریت‌های جدید بود تا مجدداً فضای لازم برای تاثیر گذاری در جامعه اطلاعاتی را داشته باشد. در این زمینه دو رویکرد جدید در اطلاعات سپاه تا حدودی رکود ایجاد شده را جبران کرد. اول پیگیری حمایت از نهضتها و جنبش‌های آزادیبخش اسلامی و دوم ایجاد جریان جنگ‌های .

در خصوص رویکرد اول، معاونت اطلاعات سپاه بسرعت به تقویت نیروهای و سوریه پرداخت و تلاش کرد تا در کشورهای همجوار جای خالی واحد نهضتهاي سابق را که قبلاً حوزه فعالیت گروه محمد منتظری بود را پر کند. با توجه به درگیریهای وسیع اسرائیل در جنوب ویت حزب الله با موفقیت چشمگیری روبرو بود. در این مرحله بخش لبنان معاونت اطلاعات سپاه موفق شد تا اولین پایگاه‌های آموزش نظامی خود را در لبنان دایر کرده و پایگاه‌های محکمی را در سوریه ایجاد کند .

از سوی دیگر بالا رفتن میزان تاثیر گذاری حزب الله در مناقشه و نی لبنان و نیز استقامت آنان در جنوب لبنان در برابر اسرائیل مشروعیت خاصی را برای این جریان ایجاد کرد. حزب الله از

این پس با حمایت‌های مالی، نظامی و اطلاعاتی معاونت اطلاعات سپاه جای خود را در عرصه مناقشات سیاسی و نظامی لبنان باز کرد. جریان گروگانگیری چند تن از اتباع آمریکایی توسط حزب الله و نیز منافعی که ایران در این میان از نظر سیاسی و نظام بدست آورد، الویت ویژه‌ای را برای حزب الله و

با نهای شدن سازماندهی حزب الله لبنان، شورایی بنام شورای قرار (شورای تصمیم گیری) در آن ایجاد شد که یکی از اعضای آن فرمانده سپاه لبنان بود که منصوب می‌شد. وظیفه این فرد فرماندهی نیروهای سپاه در لبنان و نیز نظارت بر تصمیم گیری‌های

دومین رویکرد جدید اطلاعاتی معاونت اطلاعات سپاه، ایجاد جریان های اطلاعاتی است که با توجه به شدت گرفتن جنگ، هیچ نهادی بصورت سازماندهی شده متولی آن نبوده است. در چنین شرایطی فرماندهی اطلاعات سپاه با بکارگیری برخی از فرماندهان لشکرهای عملیاتی سپاه مانند علی فضلی در اواخر سال تلاش کرد تا يك قرارگاه جنگ‌های نامنظ گرایش اطلاعات و ایجاد حلقه‌های جمع آوری اطلاعات در درون خاک عراق تاسیس کند .

هر چند در همان ابتدای کار به علت اختلاف دیدگاه میان فرماندهان اطلاعات و نیروهای رزمی در مورد ساختار، ماموریت و کیفیت این قرارگاه اختلافاتی بروز کرده و موجب خروج فضلی و دیگر اطرافیان وی از معاونت اطلاعات می‌شود اما نتیجه این تلاش، قرارگاه رمضان است که مرکزیت جنگ‌های نامنظم اطلاعاتی سپاه محسوب می و بعدها به یکی از مهمترین قرارگاه‌های اطلاعاتی و عملیاتی سپاه در کل جنگ تبدیل می .

این قرارگاه در شهر کرمانشاه بتدریج جای خود را به عنوان اولین تجربه موفق جنگ‌های نامنظم باز کرده و با گسترش آن بتدریج معاونت اطلاعات بخش اعظم نفوذ خود را بر آن از دست می‌دهد. بعدها این قرارگاه نیز مانند دیگر قرارگاه‌های سپاه تحت امر مستقیم فرماندهی کل سپاه قرار می‌گیرد. از فرماندهان اصلی این قرارگا می‌توان به محمد باقر ذوالقدر و نیز محمد نقدی (شمس) اشاره کرد. لشکر ده بدر که متشکل از معاودین عراقی است نیز تحت امر همین قرارگاه قرار دارد .

بنابراین در این دوره اطلاعات سپاه تمام توان خود را صرف اطلاعات رمضان و نهضت‌های اسلامی در بیرون از ایران می‌کند. مسئله اطلاعات اختلاف میان وزارت اطلاعات و معاونت اطلاعات سپاه بصورت فرماندهی جداگانه‌ای در آمده و

مسئولیت آن بدست علی آغامحمدی نماینده سابق مجلس و قائم مقام فعلی صدا و سیما جمهوری اسلامی سپرده می .

در این دوره يك واقعه بصورت مجرد نقش اطلاعات سپاه را برجسته می‌کند و آن مسئله مك فارلین است. بدلالی با تمایل‌های رفسنجانی برای خارج کردن آمریکا از موضع (جنگ بدون برنده میان ایران و عراق) باب مذاکرات با آمریکا از طریق منوچهر قربانفیر گشوده می . اینبار ماموریت رسیدگی این پرونده به جای وزارت اطلاعات که بانی اطلاعات خارجی است به اطلاعات سپاه سپرده می .

قائم مقام معاونت اطلاعات در این زمان فریدون وردی نژاد است که بعدها به علت خدماتش در جریان ماجرای مك فارلین به ریاست خبرگزاری جمهوری اسلامی و نیز سفارت ایران در چین می‌رسد. کنترل عملیاتی ورود مك فارلین به ایران زیر نظر وی و در حوزه عمل بخش ویژه معاونت اطلاعات سپاه صورت می‌گیرد که مدتها به دلیل فعال شدن وسیع وزارت اطلاعات در خارج، فعالیت چندانی نداشت .

اطلاعات سپاه و پایان

جنگ در زمانی به پایان می‌رسد که وزارت اطلاعات تبدیل به اصلی‌ترین ساختار اطلاعاتی گردیده و سپاه نیز تقریباً بزرگترین تشکیلات نظامی در کشور را کنترل می‌کند. جنگ موهبتی برای ساختارهای امنیتی و نظامی کشور بود تا در سایه آن دست به گسترش سازمانی خود زده و نیز مبالغ بسیاری را به عنوان هزینه و بودجه دفاعی و امنیتی دریافت کنند. اما در پایان جنگ چنین چشم اندازی دیگر وجود نداشت. یکی از دلایل قبول قطعنامه توسط ایران گزارش مسئولان اقتصادی مبنی بر بحرانی بودن وضعیت اقتصاد کشور بود. از همین رو پایان گرفتن جنگ به نوعی افزایش مطالبات مردمی بود که در تمامی این هشت سال وضعیت بحرانی اقتصاد را تحمل کرده بودند. پایان جنگ از سویی آغاز تعدیل سازمانهای نظامی نیز بود که بعضاً بصورت بی‌رویه رشد کرده بودند و بودجه عظیمی را بر خزانه دولت تحمیل می‌کردند. بنابراین تجدید سازمان در تمامی زمینه‌ها از جمله اطلاعات امری ضروری بود.

تشکیل نیروی قدس

ضرورت بازنگری در ساختارهای دوران جنگ و نیز تعریف ماموریت‌های جدید تحولات وسیعی را در درون معاونت اطلاعات سپاه ایجاد کرد. با انتخاب رهبریت جدید برای نظام، خط مشی‌های جدید نیز برای سپاه وضع شد که یکی از آنها ایجاد نیروی مقاومت و دیگری ایجاد نیروی برای حمایت از نهضت‌های اسلامی در سرتاسر جهان شد. بنابراین سپاه که تا این زمان براساس شهریور سال آیت الله خمینی دارای سه نیروی زمینی، دریایی و هوایی نیروی دیگر را نیز با تغییراتی که در بسیج و معاونت اطلاعات بوجود آورد به کلی خود اضافه کرد. نیروی قدس سپاه پاسداران حاصل تغییرات بنیادی معاونت اطلاعات سپاه بود اما تبدیل معاونت به نیرو هر چند مزیت‌های بیشتری برای اطلاعات سابق سپاه داشت اما موجب يك جراحی دیگر در این ساختار گردید. در سال سپاه پاسداران به ستاد مشترك سپاه تغییر نام داد. در پی این تحول بر مبنای ساختار ارتش، ادارات مختلف ستاد مشترك نیز شکل گرفت. یکی از این ادارات، اداره اطلاعات ستاد مشترك سپاه بود، با تشکیل این اداره بسیاری از نیروهای کیفی نیروی قدس جذب این اداره شدند. این دومین زایش اطلاعاتی از ساختار اصلی اطلاعات سپاه . نیروی قدس عملاً تا زمان بحران بوسنی اسیر بحرانی بود که در واقع کل کشور دچار آن بود. جریان اعطای درجات نظامی و نیز بحران در بودجه بندی نیروهای نظامی کشور گریبان این نیروی تازه تاسیس را نیز گرفته بود.

هاشمی رفسنجانی به عنوان رئیس جمهور به نیروهای نظامی کشور اعلام کرده بود که نمی‌تواند هزینه‌های آنان را تامین کند اما دست نیروهای نظامی را برای فعالیتهای اقتصادی با استفاده از رانتهای دولتی به منظور خودکفایی باز گذاشته بود. به دنبال همین سیاست است که در تمامی نیروهای نظامی معاونتهای خودکفایی وارد ساختار سازمانی می‌شوند و نیروی قدس نیز از این مسئله مستثنی نیست. جریان اعطای درجه‌های نظامی و نیز برنامه‌های خودکفایی اقتصادی، طبقه خاصی را در نیروهای نظامی و امنیتی ایجاد می‌کند که سرمنشا بسیاری از مفاسد اقتصادی و امنیتی های بعد می . دوره بلاتکلیفی پس از جنگ شایعات وسیعی را مبنی بر انحلال قدس را شایع می‌کند و این مسئله تا زمان بحران بالکان و شروع جنگ در بوسنی ادامه می‌یابد.

بوسنی و نیروی قدس

جنگ و بحران در یوگسلاوی سابق نقطه عطفی بر فعالیتهای برون مرزی نیروی قدس بود. براساس تبلیغاتی که از کشتار مسلمانان در کشور تازه استقلال یافته بوسنی و هرزگوین در جهان

اسلام و نیز ایران صورت می‌گرفت، افکار عمومی به نوعی خواهان کمک به مسلمانان این کشور شواهدی که موجود است فرماندهی کل سپاه و نیز شخص‌هاشمی از درگیر شدن در جنگ بوسنی و نیز اعزام نیرو به این کشور پرهیز داشتند اما نیروی قدس در تلاش برای کسب فضای جدید تنفسی، نیروهایی را برای ارزیابی وضعیت به این کشور اعزام می‌کند. فرمانده این نیروها در این زمان محمد نقدی است و معاونت وی نیز بر عهده حسین الله کرم است .

شدت گرفتن بحران در بوسنی و کشتار مسلمانان این کشور و نیز برانگیخته شدن گسترده افکار عمومی جهان و نیز جهان اسلام و از سوی دیگر تلاش ایران برای خروج از انزوای سیاسی آن دوره موجب فعالیت گسترده نیروی قدس در این منطقه می‌شود. الویت یافتن سیاسی و امنیتی بوسنی به معنای گسترش سازمان نیروی قدس و نیز کسب امکانات بیشتر است. بحران بوسنی، به نوعی نیروی قدس را از گرداب انحلال نجات می‌دهد و این نیرو نیز با درک این وضعیت بوسنی را به عنوان منطقه جنگی و حوزه فعالیت‌های نهضتی بصورت انحصاری در آورده و حتی وزارت اطلاعات نیز با توجه فرماندهی سپاه در منطقه تا قبل از قرارداد صلح دیتون در سال تحت الشعاع سپاه در بوسنی قرار می‌گیرد .

قرارداد صلح دیتون که زیر نظر آمریکایی‌ها به امضا رسیده در اولین بندهای خود متذکر می‌شود که تمامی نیروهای خارجی مسلح می‌باید ظرف مدت شصت روز از بوسنی خارج شوند و این شامل نیروهای ایرانی هم می‌شود. با توجه به اینکه بوسنی هنوز الویت خود را در صحنه سیاست خارجی از دست ای را در بوسنی در اشکال مختلف فرهنگی و اقتصادی و حتی بازسازی ایجاد می‌کند تا به حضور خود در این منطقه ادامه دهد. از نظر امنیتی بوسنی به عنوان کشوری مسلمان و در داخل اروپا اهمیت بسیاری را برای برخی از جناح‌های داخلی درون ایران دارد .

در این دوره شخص رهبری توجه ویژه‌ای به بوسنی داشته و انتصاب آیت الله احمد جنتی دبیر شورای نگهبان به عنوان نماینده وی در امور بالکان و بوسنی نشان دهنده این توجه ویژه است. اندکی قبل از پایان ریاست جمهوری‌هاشمی رفسنجانی، احمد وحیدی جای خود را به قاسم سلیمانی ثارالله سپاه می‌دهد تا خود در شورای تشخیص مصلحت نظام و نیز بیت رهبری تشکیل نهادهای موازی امنیتی و اطلاعاتی فعال شود. با حمایت‌های وسیع آیت الله خامنه‌ای از نیروی قدس خصوصاً در دوره پس از دوم خرداد که به وزارت اطلاعات اعتماد چندانی وجود ندارد، نیروی قدس در عرصه اطلاعات خارجی خصوصاً در کشورهای بوسنی، حاشیه خلیج،

فلسطین، لبنان، افغانستان، ترکیه و عراق گسترش بسیاری پیدا می‌کند. گفته شده که اهمیت این نیرو در سالهای اخیر برای آمریکا به گونه‌ای بوده که انجام هرگونه مذاکره با ایران را منوط به انحلال این نیرو کرده است .

از سوی دیگر به موازات گسترش توانایی‌های واحدهای صنعتی نظامی ارتش و سپاه در جهت تولید موشکهای دور برد، نیروی قدس ماموریت داشته تا در بسیاری از کشورها از جمله اروپا اهداف موشکی خاصی را از طریق جمع آوری پنهان و اطلاعات ماهواره‌ای تعریف کند. اینکه اخیراً یکی از تئوریسین‌های نظامی جناح راست از سیمای جمهوری اسلامی، آمریکا را تهدید به ضربات موشکی کرده است ناشی از این همین ماموریت است .